

INNOVÁCIÓ AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Pupek Emese

(PhD-aspiráns, ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola,
Adjunktus, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola)

ÖSSZEFOGLALÓ

Az Európai Unió számos tervet és célt fogalmazott meg, víziója végső soron három érték köré épül: versenyképesség, szabadság, szolidaritás. Ezekre az értékekre alapozva kívánja elérni célját, és a világ leginnovatívabb (megújulásra képes) rendszerét szándékozik megvalósítani. A tanulmányban az innováció társadalomtudományi értelmezésének bemutatása után vizsgálom az Európai Unió szándékait és céljainak elérése érdekében tett erőfeszítéseit. Először a funkcionális alrendszerek innovációját általánosságban, majd a tudományos innovációt mutatom be, hogy elősegítsem a társadalmi-politikai alrendszer innovációjának vizsgálatát és értelmezését. A kohéziós politika stratégiai dokumentumai (Lisszaboni Stratégia, Közösségi Stratégiai Iránymutatások, Nemzeti Stratégiai Referenciakeret stb.) egymás hatását erősítve kívánják elérni, hogy az Európai Unió a világ leginnovatívabb gazdaságává és társadalmává váljon. A tagállamok 2007–2013-as időszakra vonatkozó nemzeti stratégiai referenciakereteinek kulcsprioritása az innováció. A tervezetek arra mutatnak rá, hogy az innováció növekvő szerepet fog játszani a 2007–2013-as időszakban. Az Európai Unió stratégiai dokumentumaiban kulcsfogalomként jelenik meg az innováció, amin elsősorban a kutatási eredmények gazdaságba való sikeres átvezetését értik, és egyre gyakrabban tovább szélesítik a fogalom jelentését, amely szervezési és társadalmi aspektusokkal bővül. Az innováció jelentése az európai uniós szóhasználatban eltolódott a kezdeti gazdasági, versenyképességi jelentéstől a társadalomban zajló folyamatokra, társadalmi megújulást értve alatta..

KULCSSZAVAK ■ innováció ■ Európai Unió ■ kohéziós politika ■ stratégiai tervezés
■ Lisszaboni Stratégia ■ Közösségi Stratégiai Iránymutatások

Az Európai Unió számos tervet és célt fogalmazott meg, víziója végső soron három érték köré épül: versenyképesség, szabadság, szolidaritás. Ezekre az értékekre alapozva kívánja elérni célját, és a világ leginnovatívabb (megújulásra képes) rendszerét szándékozik megvalósítani.

A tanulmányban az innováció társadalomtudományi értelmezésének bemutatása után megvizsgálom az Európai Unió szándékait és céljainak elérése érdekében tett erőfeszítéseit. Először a funkcionális alrendszerek innovációját általánosságban, majd a tudományos innovációt mutatom be, hogy elősegítsem a társadalmi-politikai alrendszer innovációjának vizsgálatát és értelmezését.

FUNKCIONÁLIS ALRENDSZEREK INNOVÁCIÓJA

Az általános rendszerelmélet megalkotója (Ludwig von Bertalanffy) és képviselői szerint az egész több mint pusztán részei összessége; amiből az is következik, hogy nem elég a részeket megismerni, mert az elemek közötti kapcsolatok, hálózatok feltérképezése meghatározó a rendszer szempontjából.

A rendszerelmélet képviselői zártnak tekintik azt a rendszert, amelynek tagjai vagy elemei közötti különbségek feloldódnak, vagyis entrópia jön létre. Ezzel szemben a nyílt rendszerekben állandó a változás, olyan folyamatok zajlanak, amelyek a variációk megjelenésének kedveznek. A variációk szelektálódnak, ami struktúraváltozást idéz elő, és ez a változás stabilizálódik vagy újrasztabilizálódik. A Darwin-féle evolúcióelmélet mintájára zajlik a folyamat, ahol a fajok sokféleségének megfelelően a nyílt rendszerekben a variációk sokfélesége a kiindulópont.

A nyílt rendszerek kutatása az input–output elméletekhez vezetett, amelyek szerint a rendszer a környezetével és más rendszerekkel áll kapcsolatban. Ezek a kapcsolatok hatnak a rendszer működésére (input), amely hatások a rendszerben transzformálódnak (bementek kimenetekké), és a rendszer működésének eredményei visszahatnak (output) a környezetre és más rendszerekre. A fekete-doboz-elmélet szerint a rendszer belsejét, a transzformációt – mivel túl komplex és bonyolult – lehetetlen elemezni és megismerni, azonban az input–output relációban, ezek törvényszerűségeit vizsgálva tudunk strukturális elemzéseket végezni. Easton ültette át az input–output analízist a szociális rendszerekre, különösképpen pedig a politikai alrendszerre.

Az Európai Unió olyan nyílt rendszer, ami integráció útján jött létre. Az integrációt a szociológusok pozitívan értékelik, mert ezáltal látják biztosítva a jövőt, a kooperációt, az egyeztetést, a béke megvalósulását és a sort tovább lehetne folytatni egyéb pozitív értékekkel. A konfliktuselmélet képviselői – például Dahrendorf – szerint azonban az integráció azt is jelenti, hogy az integráció elemét alkotó komponensek szabadságfoka csorbul, hiszen a résztvevőknek sokkal kevesebb lehetőségük lesz az egymás elleni mozgástérben, és sokkal kisebb lesz az eszköztáruk a cselekvésre. A komponensek szabadságfoka olyan mértékben korlátozódik, amilyen mértékben integráltak a lehetőségek, állapotok vagy minőségek; a konfliktus pedig igen erősen integrál – véli Luhmann (2006: 319). A résztvevők lehetőségeik visszanyerése és bővítése érdekében további forrásokat igyekeznek bevonni az együttműködés keretébe. Ilyen forrás lehet például újabb szövetséges csatlakoztatása, újabb együttműködési szinterek kijelölése stb., mint például az európai integrációs folyamat során az Európai Szén- és Acélközösség szerződése, amellyel oldani kívánták a kezdeti német–francia konfliktust, majd további együttműködési szintér a közös mezőgazdasági politika, a bővítések, újabb szakpolitikák megjelenése, támogatáspolitikai kialakulása, regionalizmus, Alkotmányos Szerződés gondolata stb.

A társadalom, mint rendszer, funkcionális alrendszerekre bomlik. A strukturalista-funkcionalista gondolkodók (Parsons, Luhmann stb.) a társadalom alrendszerének elkülönülését különböző funkciók mentén képzelik el. Minden alrendszer a másik alrendszertől eltérő funkcióval bír, meghatározott ellentétpárokkal (értékduál vagy bináris kód – Luhmann) jellemezhető. A tudomány értékduálja például az igaz/hamis, a politikai alrendszere a kormány/ellenzék, a jogé a jogos/jogtalan. Az alrendszerek funkciók szerinti elkülönülése feltételezi, hogy az egyes alrendszerek eltérő célok szerint működnek.

A nyílt rendszer, a transzformációk, az input–output hatások pedig arra a következtetésre vezetnek, hogy adott rendszer folyamatos mozgásban van. A kibernetika ilyen változó (dinamikus) rendszereket vizsgál, a rendszer struktúrájának, működésének törvényszerűségeit kutatja. A kibernetika modellje (Wiener) a negyvenes években alakult ki. A görög szó (kübernétész) jelentése kormányos. Egy hajó kormányosának több eszköz is rendelkezésére áll a hajó irányának befolyásolására, és a környezeti változók miatt (szél, hullámok) ezek közül mindig a megfelelő eszközt választva beavatkozik a hajó haladási irányába, annak érdekében, hogy a kitűzött célt elérje. A kibernetikamodell tehát feltételezi, hogy szükség van a céltől eltérítő hatások csökkentésére, korrigálásra; negatív visszacsatolásként jellemezve ezt a folyamatot. Az ötvenes, hatvanas években megszületett a „pozitív visszacsatolás” ellenfogalma (Maruyama), kifejezve azt az esetet, amikor ezeket a – céltől eltérítő – hatásokat tovább erősítik; vagyis növelik a különbséget az eredeti elképzeléstől. Ekkor a rendszer egy sajátos irányba való megváltoztatásáról beszélhetünk.

Luhmann felteszi a kérdést, hogy meddig fokozhatók az egyes változók anélkül, hogy a rendszer saját magát veszélyeztetné; illetve kedvezőtlen állapothoz jutna. Luhmann az ökoprobléma, a jóléti állam működése és az adózás példáján keresztül jut el arra az álláspontra, miszerint fontos kérdéssé válik ilyen esetekben, hogy vajon a rendszer rendelkezik-e fékező mechanizmusokkal.

Az eltérést felerősítő mechanizmusok vizsgálatával arra találhatunk magyarázatot, „hogy bizonyos kicsi, szinte véletlenszerű kezdetekből miként jönnek létre olyan nagy hatások, amelyek fokozatosan meghatározzák az adott rendszer struktúráját, és azután történetileg nemigen revidálhatók” – véli Luhmann (2006: 56). Ez a gondolatsor visszautal a fent tárgyalt evolúcióelméleti összefüggésekre is, és nem az előrejelzés a célja, „hanem csak arról ad felvilágosítást, hogy miként lehetséges az, hogy bizonyos fejlődési folyamatok egy önmagukat erősítő mechanizmusok révén mennek végbe” (Luhmann, 2006: 57).

A fenti gondolatsort alkalmazva vizsgálom az európai integráció fejlődési folyamatát és megjelenő, önmagukat erősítő mechanizmusokat, innovatív elemeket:

- 1) Milyen, társadalmi érdekeket szolgáló fejlesztési feladatokat tűz ki az Európai Unió? (programozás – támogatáspolitikai)
- 2) Milyen feltételeket tart elengedhetetlennek a fejlesztési feladatok el-

végzéséhez, és hogyan alakítja, vagy éppen építi ki azokat? (szubszidiaritás, regionalizmus – közigazgatás racionalizálása, Európai Közigazgatási Tér)

3) Az erőforrásokat miképp és mennyire képes mobilizálni?¹ (partnerség, szolidaritás, kohézió, diszkusszivitás, konfliktuskezelés)

Az Európai Unió deklarált célja a fejlődés előmozdítása és a világ leginnovatívabb térségének megvalósítása. Az innovációt a tanulmányban pozitív értelemben, értéként használok, megújulási képességet értve alatta. Az innováció fogalma nem azonos a fejlődésével, amitől komplexitása és sajátos jellemzői különböztetik meg. (A két fogalom részletes tárgyalására a következő fejezetben kerül sor.) Az innovációértelmezés pontosítása érdekében mutatom be először a tudományos innovációt, hogy szemléletemet alátámasszam.

TUDOMÁNY ALRENDSZERE ÉS A TUDOMÁNYOS INNOVÁCIÓ

A tudomány alrendszere a legfőbb innovációt hordozó társadalmi alrendszer, az innovációért jött létre. A tudomány alrendszere a szellemi központja az innovációnak, az új tudományos ismeretek, megoldások, eredmények, törvényszerűségek, összefüggések felfedezésével, kihatásainak kutatásával. Az igazi társadalmi innováció fokmérője a tudományos alrendszer működése és elért eredményei. A tudomány a modern társadalomban kiemelkedő szerepre tett szert.

Thomas Kuhn a tudomány fejlődésére kínál sajátos elméletet *A tudományos forradalmak szerkezete* című művében (1962), amit húsz nyelvre lefordítottak és a könyv eladott példányainak száma mára meghaladta az egymilliót. Kuhn „paradigmának” nevezi a tudós közösség által elfogadott szemléletmódot, módszertant, problémamegoldásokat. „Normál tudománynak” pedig azt, amikor már nincs vita a paradigmáról, a megoldás már létezik, csak rá kell lelni, megvannak a létező és felhasználható elemek, de még nincsenek a helyükön. Mint amikor egy puzzle kirakós képe még nem rajzolódik ki, de már tudjuk, milyen lesz végső állapotban, adott a forma és a kirajzolódó kép, és csak a rendelkezésre álló részeket lehet felhasználni az elvárt végeredmény elkészítéséhez. Ezt a folyamatot nevezi Kuhn „rejtvényfejtésnek”. Amikor olyan rejtvényekkel találkozunk a tudósközösség, amelyeket képtelen megoldani, bár sokáig „fejtegették”, végül el kell ismerniük az „anomália” létét. Ebben az esetben az a döntő, hogy a rendelkezésre álló megoldásmód (paradigma) már nem képes magyarázatot adni.

„A normál tudomány újra meg újra utat téveszt így vagy másképp. Amikor ez bekövetkezik – azaz amikor a szakmabeliek már nem hagyhatják figyelmen kívül a tudományos gyakorlat meglevő hagyományát bomlasztó anomáliákat –, akkor rendkívüli kutatások kezdődnek, amelyek végül új kötelezettségek vállalására, a tudományos kutatás új alapjának kidolgozására készítetik a

szakmabelieket. A szakmai elkötelezettségek ilyen változásai rendkívüli események: ezeket nevezzük ebben a munkában tudományos forradalmaknak. A tudományos forradalmak a normál tudomány hagyományhú működésének hagyománytörő kiegészítései” – írja Thomas Kuhn (2000: 20). „A felfedezés valamilyen anomália tudatosulásával, azaz annak fölismerésével kezdődik, hogy a természet valahogy nem felel meg a paradigma keltette várakozásoknak, amelyek a normál tudományt vezérlik” (Kuhn, 2000: 64). A tudományos forradalmaknak kiemelt szerepet tulajdonít Kuhn a tudomány fejlődése szempontjából. A tudományos forradalmak során az addig működő és elfogadott paradigma válságba kerül, és egy vele összeegyeztethetetlen, új paradigma átveszi a szerepét. A tudományos forradalom előfeltétele tehát a működési zavar, ami válsághoz vezet.

Érdekes lehet annak vizsgálata, ahogy a forradalmak végbemennek. Itt a speciális részt vevő csoportok elemzésére kerülne sor, valamint meggyőző érvek és módszereik tanulmányozására. Mi történik akkor, amikor az új paradigmajelölt elődje helyébe lép? Max Planck erre a kérdésre *Tudományos önéletrajzában* felvázol egy választ: „Valamely új tudományos igazság nem úgy szokott győzelemre jutni, hogy az ellenfelek meggyőzetenek, és kijelentik, hogy megtértek, hanem inkább úgy, hogy az ellenfelek lassanként kihalnak, és a felnövekvő nemzedék már eleve hozzászokik az igazsághoz” (Planck, 1982: 55).

Kuhn szerint nincsenek szabályai annak, hogyan találjunk radikálisan új megoldást az anomáliákra. Ezt több példával is szemlélteti, amikor új tudományos felfedezésekről értekezik. Például Röntgen felfedezése azzal kezdődött, hogy a katódsugarakkal végzett normál kísérletsorozatát félbe kellett szakitania, mert észrevette, hogy ha kisülés történt, árnyékolt készülékétől bizonyos távolságban mindig fölillant egy bárium-ciano-platinát ernyő. Ez a felismerés, vagyis az ernyő felvillanása akkor, amikor nem kellett volna, olyan jelenség volt, amit anomáliaként értelmezett, a paradigma alapján erre nem kerülhetett volna sor. Több tudományos felfedezés ugyanígy kezdődött hasonló módon, azáltal, hogy észrevettek egy hibát. Ez az észlelés, még csak a felfedezés előjátéka – Kuhn szerint. A paradigma válságba kerül. „Mindaddig, amíg a paradigma szolgáltatja eszközök képesnek bizonyulnak a paradigmából következő feladatok megoldására, a tudomány akkor halad a leggyorsabban, és akkor hatol a legmélyebbre, ha magabiztosan használják ezeket az eszközöket. Az ok is nyilvánvaló. Ugyanúgy, mint az iparban, az eszközkészlet felújítása a tudományban is rendkívül költséges, ezért csak szükség esetén szabad ehhez folyamodni. A válságok azért fontosak, mert jelzik, hogy itt az ideje az eszközkészlet felújításának” (Kuhn 2000: 85).

Kezdetben egyetlen vagy néhány embert érint az anomália, és elsősorban a válságot kiváltó problémákra összpontosítanak. Kuhn szerint ez a néhány fő olyan fiatalokból vagy annyira kezdő tudósokból áll, hogy a kortársaik többségénél kevésbé köti őket a régi paradigmából következő szabályrendszer.

A tudomány válságba jut, mert egy fontos rejtvény makacsul ellenáll a megoldásra tett kísérleteknek – írja Kuhn. A problémaérzékelés még nem elegendő, szükséges új paradigmajelöltek megjelenése. Ekkor már nem bizonyításról van szó, hiszen az új paradigma egészen különbözik az eddig elfogadottól; már csak meggyőzésről beszélhetünk, az új megközelítésmód előnyeinek felismertetéséről. Innentől kezdi felismerni az anomáliát a szélesebb tudós közösség, egyre többen növekvő érdeklődéssel fordulnak felé.

Az egymást felváltó paradigmák összemérhetetlenek (inkommenzurabilitás) perceptuálisan, metodológiailag, és fogalmilag is. Laki János (2006: 20) felhívja a figyelmet arra, hogy így értelmezhetetlenné válik a tudomány folyamatos fejlődése, Kuhn tehát nem azonosul a XIX. századi pozitívizmusban hivatalos ideológiává erősödött közkeletű nézettel, miszerint az előrehaladást az jellemzi, hogy a már meglévő tudásra újabb és újabb ismereteket épít. Ugyanakkor Kuhn fontos szerepet tulajdonított a hagyománynak és az autoritásnak. Kuhn úgy fogalmaz, hogy „[a]z átmenet egy válságba került paradigmáról az újra, amelyből azután új tudományos tradíció alakulhat ki, egyáltalán nem egyszerű összegző folyamat, nem érhető el a régi paradigma módosításával vagy kiterjesztésével. A tudományterületet új alaptételekre építik, és eközben megváltozik a tudományterület néhány legegységesebb elméleti általánosítása, valamint sok paradigmatisztikus módszer és alkalmazás is” (Kuhn, 2000: 93). Az egyik paradigmáról a másik paradigmára való áttérés gyökeres gyakorlati fordulat, melyet nem lehet kikényszeríteni – véli Kuhn.

A tudományos alrendszerre jellemző innováció bemutatásával célt szemléletem alátámasztása, amihez segítséget nyújt Kuhn, amikor párhuzamba állítja a politikai és tudományos fejlődés eredetét. Mindkettőnél a kiindulópont a zavar. „A politikai forradalmak olyan módszerekkel igyekeznek megváltoztatni a politikai intézményeket, melyek érvényesítését ugyanezen intézmények akadályozzák. Így tehát csak akkor vezethetnek sikerre, ha a társadalom részlegesen lemond egy sor intézményről, hogy újakat fogadjon el helyettük, és az átmeneti időszakban a társadalom életét egyáltalán nem is vezérlik intézmények. Eleinte csak a válság maga csökkenti a politikai intézmények szerepét, ugyanúgy, ahogy, mint láttuk, eleinte csak a válság csökkenti a paradigmák szerepét. Egyre többen egyre inkább elidegenednek a politikai életől, és egyre rendhagyóbban viselkednek a politikai életben. Ekkor, a válság elmélyülésével a dolgok addigi rendjéből kiszakadt emberek közül sokan csatlakoznak valamely javaslatához, melynek célja, hogy a társadalmat új intézményrendszer létrehozásával megújítsa. Ezen a ponton a társadalom egymással versengő táborokra vagy pártokra oszlik, az egyik igyekszik megvédeni az intézmények régi rendszerét, a többi új intézményrendszert akar szervezni. Ha pedig a társadalom ily módon polarizálódott, nincs megoldás” (Kuhn, 2000: 101). Kuhn hozzáteszi, hogy a forradalmak a politikán, illetve intézményen kívüli eseményként játszottak lényeges szerepet az intézmények fejlődésében.

Kuhn különbségeket is megfogalmaz a két alrendszerben lezajló „paradigmaváltásra”, mikor megállapítja, hogy a tudományos forradalmak során az új elméleteknek nem kell szükségszerűen összeütközésbe kerülniük valamely korábbi elmélettel; hiszen megtörténhet, hogy egy új elmélet kizárólag korábban nem ismert jelenségre vonatkozik. Továbbá a tudományban akkor kerül sor a paradigmaváltásra, mikor bebizonyosodik, hogy a rivális szemléletmód sikeresebb; a politikában azonban lehetséges a régi szemléletmód valamilyen érdek alapján való további fenntartása.

Kuhn felhívja a figyelmet a politikai forradalmak gyakran kiszámíthatatlan, a társadalmat károsító jellegére is. A tudomány alrendszerében léteznek és aktívan működnek olyan mechanizmusok, amelyek az alternatívák kidolgozásának és érvényesülésének lehetőségét megteremtik, melynek fontos eleme a nyilvános, diskusszivitáson keresztül, vitatkozva, kritizálva megvalósuló innováció.

A politikai alrendszer esetében ezeket a mechanizmusokat meg kell teremteni és ápolni kell őket!

TÁRSADALMI – POLITIKAI ALRENDSZER INNOVÁCIÓJA

A politikai alrendszer működése funkciójából adódóan kihat az egész társadalomra, a politikai alrendszer a társadalom konkrét folyamatait döntései révén nagy mértékben befolyásolja. Önfeljesztő mechanizmusai nagy valószínűséggel a többi alrendszerre is hatással vannak, vagyis a társadalmat is fejleszti, miközben önmaga törekszik a megújulásra.

Karl R. Popper vezette be a „nyitott társadalom” fogalmát. Popper nyitott társadalmá főként az újdonság iránti nyitottságra vonatkozik, ami elősegíti az újabb és újabb megoldások megszületését és kihordását. Ezen folyamat során a konfliktusok is szerepet játszanak, vagyis a nyitott társadalomban a konfliktusok felszínre és megvitatásra kerülnek, és a konfliktuskezelésből születnek meg a társadalmi újítások.

Popper *A nyitott társadalom és ellenségei* című művében (Balassi Kiadó, 2001) bemutatja, hogy kora civilizációja még nem gyógyult ki teljesen születésének megrázkódtatásából, „a mágikus hatalmaknak alávetett törzsi vagy »zárt társadalmakból« egy olyan »nyitott társadalomba« történő átmenetből, amely felszabadítja az ember kritikai képességeit” (Popper, 2001: 13). A nyitott társadalomban az egyének személyes döntésekkel szembesülnek, míg a zárt társadalom inkább egy organizmushoz hasonlítható, nyájra vagy törzsre emlékeztet, ahol a tagokat szemibiológiai (rokoni, együttélési) kötelékek tartanak össze. „A zárt társadalom olyan konkrét egyének konkrét csoportosulásából áll, akiket nem pusztán elvont társadalmi kapcsolatok fűznek össze, mint a munkamegosztás vagy az árucseré, hanem olyan konkrét fizikai kapcsolatok, mint a tapintás, a szaglás és a látás” (Popper, 2001: 171). Egy nyitott társadalomban

a mobilitás adottság, és sokan törekednek is arra, hogy társadalmi értelemben fölemelkedjenek, és elfoglalják mások pozícióját. „Ez olyan fontos társadalmi jelenséghez vezethet, mint például az osztályharc. Egy organizmusban nem találkozhatunk az osztályharchoz hasonló jelenséggel. Az organizmus sejtjei és szövetei, amelyekről gyakran állítják, hogy megfelelnek az állam tagjainak, talán versengésben állhatnak az élelemért; a lábuknak viszont nincs olyan belső törekvése, hogy aggyá váljanak”(Popper, 2001: 171).

„[A] zárt társadalomból a nyitottba való átmenet úgy írható le, mint az egyik legmélyrehatóbb forradalmi átalakulás, amelyen az emberiség keresztülment”(Popper, 2001: 173) – vallja Popper, aki szerint Hérakleitosz volt az a filozófus, aki a változás gondolatát fölfedezte. Hérakleitosz társadalmi átalakulás korában élt, mikor a görög törzsi arisztokrácia hatalma gyengült, és egyre nagyobb tér nyílt a demokrácia friss erőinek. Hérakleitosz filozófiájának fontos eleme a társadalmi életben bekövetkező változások.

Hérakleitosz koráig a görög filozófusok a világot egy olyan építménynek (kozmosz) tételezték, amelyet anyagi természetű dolgok alkotnak. A filozófusok kutatása tehát arra irányult, hogy feltárják miből van a világ, milyen a fölépítése. A folyamatokról úgy vélték, hogy az épületen belül zajlanak, és ciklikus természetűek (az építmény fenntartását szolgálják). Hérakleitosz azonban a világot nem egy gigantikus épületnek vélte, hanem irdatlan méretű folyamatnak; az események, változások érdekelték. A változás túlhangsúlyozása a hérakleitoszi filozófiában a kérlelhetetlen és megváltoztathatatlan végzet törvényébe vetett hittel egészült ki – hívja fel a figyelmet Karl R. Popper.

Platón is egy történelmi fejlődéstörvény megalkotásával összegezte társadalmi tapasztalatát: minden társadalmi változás romlás, hanyatlás vagy elkorcsosulás. Platón társadalmi változásról szóló elméletének metafizikai keretét a változatlan formák vagy ideák, lényegeg világá adja. Az ideák változatlan, elpusztíthatatlan, tökéletes, igaz és jó dolgok, amelyeknek reflexiója a térben és időben változó dolgok világa. Ha valami forrása a tökéletes, akkor a változás csak eltávolodás lehet a rossz, a romlás irányába. Azonban Platón hitt abban is, hogy a történelmi végzet törvényét, a hanyatlás törvényét megtörheti az ember értelmére támaszkodó erkölcsi akarat, és vannak olyan kivételesen jó lelkek, akik szembeszállhatnak a változással és romlással.

Platóntól eltérően Hegel szerint az örökké változó világ az általános fejlődés irányába mutat. Számára az ideák vagy lényegeg az örökké változó dolgokban léteznek. Popper szerint „Hegel örökös változásban lévő világa az »önmagából kilépő« vagy »teremtő evolúció« állapotában van, e fejlődés minden egyes szakasza magában foglalja a korábbiakat, amelyekből keletkeztek; és minden egyes szakasz túllép minden megelőző fázison, egyre közelebb kerülve a tökéletességhez, [...] azonban, ez a fejlődés nem egyszerű és egyenes vonalú, hanem »dialektikus«”(Popper, 2001: 230),

A marxizmus lényegét összefoglalva Popper úgy véli, hogy „arra irányul,

hogy megjövendölje a gazdaság és a politikai hatalom fejlődésének jövőbeli folyamatát, különös tekintettel a bekövetkező forradalmakra” (Popper, 2001: 270), éppen ezért tartja Marxot hamis prófétának, hiszen a történelem bebizonyította, hogy próféciái nem helytállóak. A tudomány csak akkor lenne képes előre jelezni a jövőt, ha a jövő eleve, előre elrendelt lenne.

A megújulási képesség észlelése azonban döntő mozzanat! Mint a tudomány területén a politikai alrendszerben is az innováció valami „nem rendjén működő jelenség” észlelésével kezdődik. Hogy az innováció kibontakozása elősegíthető legyen, első – és egyben elengedhetetlen – lépés ennek felismerése!

INNOVÁCIÓS STRATÉGIA AZ EURÓPAI UNIÓ SZÁMÁRA

Az Európai Unió stratégiai dokumentumaiban kulcsfogalomként jelenik meg az innováció, amin elsősorban a kutatási eredmények gazdaságba való sikeres átvezetését értik, és egyre gyakrabban tovább szélesítik a fogalom jelentését, amely szervezési és társadalmi aspektusokkal bővül.

Az Európai Unió tagállamok államfői Hampton Court-i informális ülésén 2005. október 27-én megállapodtak kutatásfejlesztéssel és innovációval foglalkozó független szakértőkből álló csoport felállításáról, amelyet Esko Aho, Finnország korábbi miniszterelnöke vezetett, és feladata egy európai innovációs stratégia elemeinek kidolgozása volt. Az Aho-jelentés felvázolta az innovatív Európa átfogó stratégiáját, melyben legfontosabb intézkedésként egy kutatási és innovációs paktum létrehozását javasolta, mely a politikai, az üzleti és a társadalmi élet vezetői részéről egyidejű és összehangolt erőfeszítéseket követel az alábbi területeken: 1) innovációbarát üzleti környezet megteremtése; 2) tudomány és ipar kapcsolata; 3) humán erőforrás nagyobb mobilitása. A Bizottság meggyőződése, hogy ennél még többre van szükség: a társadalom innovációra való nyitottsága elengedhetetlen az eredményességhez és a valódi tudásalapú társadalom működéséhez.

2006. szeptember 13-án az Európai Bizottság közreadta az Aho-jelentés alapján elkészített *Az ismeretek átültetése a gyakorlatba: széles körű innovációs stratégia az Európai Unió számára* című dokumentumot (COM[2006] 502), amelynek kezdőmondata: „A jövőnk az innovációtól függ”. A dokumentum elsősorban gazdasági értelemben részletezi az innováció jelentőségét, de utal arra, hogy az innováció legtágabb értelmében kell, hogy kiteljesedjen. Ez a „lehető legtágabb értelem” pedig felöleli a kutatásfejlesztést (találmányok), kreatív egyéniségeket, kulturális sokszínűséget, innovatív termékeket és szolgáltatásokat az egységes piacon, valamint a hagyományosan erős és felelős közszférát! A stratégia leszögezi, hogy ezeket az adottságokat kell kihasználni, hiszen az Európai Unió rendkívüli innovációs potenciál hordozója.

A Bizottság hangsúlyozza, hogy az innováció fogalma nem csupán techno-

lógiai értelemben használatos, hanem szervezeti és szolgáltatási innováció is létezik, ebben az összefüggésben pedig nem csupán a verseny lehet az ösztönző erő, hanem politikai intézkedések és az innovációt támogató mechanizmusok is jelentős szerephez jutnak.

A Bizottság felhívja a figyelmet arra is, hogy az Európai Unió innovációs potenciálját ez idáig jelentősen alábecsülték. Az innováció – mint fontos társadalmi érték – területén szükséges az állami szektor hatóságainak minden szinten gyorsan cselekedniük, az akadályokat leküzdeniük, hogy egy valóban innovatív európai tér jöhessen létre. Tennivalók az alábbi területeken a legsürgetőbbek: 1) oktatás és kutatás; 2) belső piac; 3) jobb szabályozási környezet; 4) érdekeltek együttműködésének ösztönzése; 5) kutatás és innováció pénzügyi támogatása; 6) állami szerepvállalás.

A Bizottság példamutató szerepet szán a kormányoknak. Az állami szférának élen kell járnia az új módszerek alkalmazásában, valamint az új technológiák és eljárások kiaknázásában, felhasználásukkal a közigazgatás területén. Ezeket az újításokat az állampolgárok igényeinek való jobb megfelelés és a közszolgáltatások magasabb színvonalú működésének elérése érdekében kell bevezetni!

A jelentés azt is leszögezi, hogy az innováció ösztönzésének legfontosabb színtere gyakran a regionális szint. Az Európai Unió 2007–2013 közötti kohéziós politikáját a regionális innováció érdekében módosították, és a tagállamok által kitűzött támogatási célok lehető legnagyobb részének a tudásba és az innovációba történő befektetésre kell irányulniuk!

A KOHÉZIÓS POLITIKA STRATÉGIAI DOKUMENTUMAI

A szakirodalom kohéziós, regionális vagy strukturális politikának nevezi azt az Európai Unió szakpolitikát, amely célja a régiók közötti különbségek csökkentése, a közösség társadalmi és gazdasági kohéziójának előmozdítása, amit a Kohéziós Alap és a strukturális alapok pénzügyi támogatással segítenek. A „kohézió” mint cél hangsúlyozása jelenik meg, a „régió” a területi beavatkozás szintjére hívja fel a figyelmet, a „struktúra” pedig a finanszírozási feltételeket helyezi központba.

Az Európai Közösség alapokmányai, szerződésesei rendelkeznek a szakpolitika lényegéről és tartalmazzák a gazdasági és társadalmi kohézió erősítésének és a régiók közötti különbségek csökkentésének célját, emellett megnevezik a célok eléréséhez szükséges forrásrendszert, finanszírozási alapokat. „Átfogó harmonikus fejlődésének előmozdítása érdekében a Közösség úgy alakítja és folytatja tevékenységét, hogy az a gazdasági és társadalmi kohézió erősítését eredményezze. A Közösség különösen a különböző régiók fejlettségi szintje közötti egyenlőtlenségek és a legkedvezőtlenebb helyzetű régiók vagy szigetek

– a vidéki térségeket is beleértve – lemaradásának csökkentésére törekszik.” (Szerződés 158. cikk.)

Az Európai Unió strukturális politikájával a fejlődésben elmaradott területek támogatását kívánja elérni, és fejlesztési programokat támogatni, amelyhez területi léptéket javasol, ami régiónkénti megközelítést jelent.

A 2000–2006 közötti időszakban a strukturális alapokra vonatkozó általános rendelkezéseket az Európai Tanács által elfogadott 1260/1999/EK rendelet tartalmazta. A rendelet kilenc támogatandó célkitűzést jelöl meg, amelyek közül elsődleges célkitűzés a fejlődésben elmaradt régiók fejlesztésének és strukturális alkalmazkodásának elősegítése.

A 2007 és 2013 közötti kohéziós politika és eszközei már némi hangsúlyeltolódást hozott, központi üzenete: fokozottabb ütemű növekedést és még több munkahelyet az Európai Unió valamennyi régiójában és városában.² A fenti célhoz társult a 2007–2013 közötti időszak pénzügyi perspektíva struktúrájának megváltoztatása. A korábbiakhoz képest a szakmai/szakágazati kifizetési tételek megnevezését felváltotta a prioritások kijelölése, ahol a fenntartható növekedés (versenyképesség és kohézió) prioritása foglalja magában a Strukturális Politikák finanszírozási összegeit.

A strukturális alapokból való részesedés feltétele a tagállamok részéről egy olyan dokumentum elkészítése, ami tartalmazza az alapok kezelésének stratégiáját és a tagállamok prioritási rendszerét. A végrehajtásra egy vagy több Operatív Program keretében kerül sor. A dokumentumot a Bizottságnak kell jóváhagynia, amit 2007-ig közösségi támogatási keretternak (KTK) neveztek. 2007-től *Nemzeti Stratégiai Referenciakeret* (NSRF – National Strategic Reference Framework) váltja fel a KTK-t, ami egy egyszerűsített programozási dokumentum, a támogatás mértékétől függetlenül valamennyi tagállamnak el kellett készíteni 2006 decemberéig. Az NSRF tartalmazza az alapok felhasználására vonatkozó nemzeti szándékokat, a tagállam helyzetelemzését (SWOT-analízis), az elemzés alapján választott tematikus és területi prioritásokat magában foglaló stratégiát, az Operatív Programok listáját, az indikatív éves allokációkat alaponkénti és programonkénti bontásba stb. Az NSRF elkészítésénél a Lisszaboni Stratégia céljaira és a közösségi stratégiai iránymutatásokra (CSG – Community Strategic Guidelines) kell figyelemmel lenni!

Az Európai Tanács 2006. október 6-án fogadta el a kohéziót, a növekedést és a munkahelyteremtést célzó *közösségi stratégiai iránymutatásokat* (CSG – Tanács határozata 2006/702/EK). Az új iránymutatások meghatározzák a kohéziós politikával foglalkozó jövőbeni programok prioritásait, így segítségükkel a tagállamok könnyebben tudják erőfeszítéseiket a növekedés és a foglalkoztatás kulcsfontosságú területeire összpontosítani.

A stratégiai iránymutatások jelzik a tagállamok és régiók számára, melyek a Közösség által legfontosabbnak ítélt célkitűzések a kohéziós politikai

programok vonatkozásában. A gazdasági növekedés érdekében a következő értékeket nevezik meg:

- lisszaboni célok;
- fenntartható fejlődés;
- férfiak és nők közötti esélyegyenlőség;
- nemi, faji, etnikai, vallási, fogyatékosági, kor, szexuális irányultságon való megkülönböztetés elleni fellépés.

CSG négy fő iránymutatása:

1) Európát és régióit a beruházások és a munka szempontjából vonzóbbá kell tenni (közlekedés, környezet, energia)!

2) A növekedést szolgáló tudás és innováció fejlesztése (kutatásfejlesztés, innováció, vállalkozóiság, információs társadalom, pénzeszközökhöz való hozzáférés)!

3) Több és jobb munkahely (szociális védelmi rendszerek korszerűsítése, alkalmazkodóképes és egészséges munkaerő, jobb oktatás és szakképzés, igazgatási kapacitás)!

4) Kohéziós politika területi dimenziójának figyelembe vétele: a kohéziós politika egyik meghatározó jellemzője – az ágazati politikákkal szemben – az a képessége, hogy alkalmazkodni képes a különleges igényekhez, mint például az egyedi földrajzi kihívások: nagyvárosok, vidéki térségek, határokon átnyúló együttműködés.

A CSG-ben megfogalmazott javaslatok a Bizottság szándéka szerint a stratégiai dimenziót erősítenék a Közösség prioritásainak bevonásával a nemzeti és a regionális fejlesztési programokba. A Bizottság a kohéziós politika számára helyi szinten kíván minél szélesebb körű elkötelezettséget elérni, valamint a partnerség növelését, és a felelőségi körök átláthatóbb, decentralizáltabb rendszerét (főként a pénzügyi irányítás és a pénzügyi ellenőrzés területén).

Az európai integráció kilencvenes évek végére jelentős eredményeket ért el, az egységes belső piac kiépülése sikeresen haladt előre, létrejött az Európai Unió és az eurózóna, valamint a bővítési tárgyalások is elkezdődtek. Európa mégis lemaradásban volt (van) a világ más részeihez képest, főként a két nagy versenytárs az Amerikai Egyesült Államok és Japán mutatott fel magasabb és tartósabb gazdasági növekedést, magas fokú kutatásfejlesztő tevékenységet és alacsonyabb szintű munkanélküliséget. Kína feldolgozóipara nagymértékű térhódításba kezdett, India a szolgáltatások terén prosperál. Európára az előregedő társadalom problémái nehezednek, amelyeket a termelékenység javításával és a foglalkoztatottság arányának növekedésével lehetne enyhíteni. Ebben a környezetben 2000 tavaszán a portugál elnökség alatt fogadták el az Európai Unió állam- és kormányfői a Lisszaboni Stratégiát, amelynek célja, hogy 2010-re Európa a világ legversenyképesebb tudásalapú gazdaságává váljon. A központi célkitűzést kiegészítik a foglalkoztatás, a gazdasági reformok és

a szociális kohézió megerősítését célzó koncepciók (2001 Stockholm), majd a környezetvédelem elvei (2001 Göteborg).

Az általánosan megfogalmazott stratégia számtalan célkitűzést és alcélokat, különféle mutatókat nevezett meg, amelyekhez nem tartozott pontos menetrend és eszközrendszer. 2004-ben a lisszaboni folyamat félidei felülvizsgálatakor bebizonyosodott, hogy a kitűzött végcél elérése az eredeti elképzelés ellenére tovább távolodott. A problémák feltárását és megoldásukra javaslatokat a 2003-ban elkészült Sapir- és a Kok-jelentések tartalmaztak.

A félidei felülvizsgálat a növekedést elősegítő tudásra és innovációra (growth) koncentrált, a több és jobb minőségű munkahelyek megteremtése (jobs) mellett, hogy Európa vonzóbbá váljon a befektetések és a munkavállalás számára (growth and jobs). A felülvizsgálat kiterjedt az irányítási struktúra átvilágítására is, az új rendszerben már világosan elkülönülnek egymástól a közösségi és nemzeti szintek hatás-, feladat- és felelősségi körei.

A reformok és a célkitűzések fontos eleme, hogy elvezessenek a piacok és a szférák közötti pozitív kölcsönhatások erősítéséhez. A Lisszaboni Stratégia politikái és reformjai arra irányulnak, hogy Európa szabályozási és gazdasági kereteit az innovációra nyitottabbá tegyék.

A STRATÉGIAI DOKUMENTUMOK SZINERGIÁJA

A fent bemutatott dokumentumok egymás hatását erősítve kívánják elérni, hogy az Európai Unió a világ leginnovatívabb gazdaságává és társadalmává váljon.

A CSG átfogó célja a kohéziós politika stratégiai dimenziójának erősítése, hogy a Közösség prioritásai jobban beépüljenek a nemzeti és a regionális fejlesztési programokba; valamint a kohéziós politika nagyobb szerepvállalásának biztosítása, annak fényében, hogy a Bizottság, a tagállamok és a régiók közötti partnerség és párbeszéd fokozódjon, és a felelősségi körök világosabb lehatárolása megvalósuljon. A CSG céljait szem előtt tartó NSRF-k pedig néhány elemre koncentrálnak:

- fejlődési egyenlőtlenség, gyengeségek és potenciálok;
- átfogó, nemzeti stratégia, ami mind a konvergencia, mind a regionális versenyképesség és foglalkoztatás célkitűzéseire használható;
- tematikus és területi prioritások.

A CSG-ben a leghangsúlyosabb cél az innováció, a tudás és vállalkozó kedv növelése. Európát és régióit a beruházások és a munka szempontjából vonzóbbá kell tenni, a növekedést szolgáló tudást és innovációt fejleszteni szükséges, több és jobb munkahelyet kell létesítenünk! A Lisszaboni Stratégia mindezzel harmonizál, hiszen célul tűzte ki, hogy Európa 2010-ig a világ leg-

versenyképesebb tudásalapú gazdaságává váljon; a félidei felülvizsgálat során konkretizált két fő cél a növekedés és foglalkoztatottság.

Közös tehát a stratégiákban a növekedés szorgalmazása, igaz hangsúlybeli különbséggel; hiszen a Lisszaboni Stratégia teljes gazdasági növekedést céloz, míg a strukturális alapok dokumentumai a régiók közötti különbségek csökkentését tekintik fő prioritásnak.

Közös továbbá a humán erőforrás-fejlesztés, a kutatásfejlesztés és az innováció középpontba állítása.

Innováción a CSG új termékek fejlesztését érti az új vidéki szektor kibontakoztatásával; másrészt folyamatinnovációt, ami fejleszti a hatékonyabb technológiák használatát; és szervezeti innovációt, ami elősegít egy eredményesebben működő berendezkedést, együttműködő hálózatokat, az alkalmazkodóképesség növekedését, belső- és külső kapcsolatok optimalizálását. A CSG a növekedést szolgáló tudás és innováció fejlesztésére három területen jelöl meg tennivalókat:

- 1) kutatásfejlesztésbe történő beruházás növelése és célirányosabbá tétele;
- 2) az innováció elősegítése és a vállalkozói szellem ösztönzése;
- 3) mindenki számára megvalósuló információs társadalom ösztönzése.

Az információs társadalom és az információs és kommunikációs technológiák használata a lisszaboni menetrendben is párhuzamba kerülnek az innováció fokozásával. A lisszaboni kulcsterületek közül egyik az „Innovációk előmozdítása” (Boosting innovation), ami alatt a kutatásfejlesztésben megvalósított újítások üzleti lehetőségeinek kihasználását értjük. A kulcsterülettel kapcsolatban közösségi szinten megfogalmazott feladatok: a kutatásfejlesztés tevékenységének, a kockázati tőkebefektetések lehetőségeinek fokozása és a szabadalmaztatás egyszerűbb és olcsóbb lehetőségeinek megteremtése. Fontos közösségi lépés továbbá a regionális szereplők segítésére létrehozott innovációs központok kialakítása, amelyek a források széles skáláját gyűjtik össze; valamint az ökoinnovációk elősegítése. Tagállami szinten a nemzeti szabadalmi eljárások egyszerűbbé és olcsóbbá tétele mellett a tagállami legjobb gyakorlatok cseréje járulhat hozzá leginkább a kulcsterület céljainak megvalósításához.

1. táblázat. A Lisszaboni Stratégia és a kohéziós politika összevetése

	LISSZABONI STRATÉGIA	KOHÉZIÓS POLITIKA
Fő célok	növekedés és foglalkoztatottság	kohézió
Átfogó célok	dinamikus, versenyképes és tudásalapú gazdaság	gazdaságilag és társadalmilag összetartozó közösség
Célok területi dimenziója	nem jelentős	nagyon jelentős
Célok jellegzetességei	széleskörű és működési	működési
Működési célok kialakítása	centralizált	decentralizált
Kormányzati eszközök	gyengék	erősek
Fizikai infrastruktúra jelentősége	alacsony	magas
Jogszabályi megalapozás	nincs szerződéses alapja	EK szerződés az alapja

Danish Technological Institute elemzése alapján

A Lisszaboni Stratégia és a kohéziós politika céljainak területi dimenziói különbséget mutatnak; az utóbbiban igen jelentős a területiség elve, míg a lisszaboni stratégiában ez a dimenzió alig-alig jelenik meg.

A célok iránya is különbözik, míg a lisszaboniak a szabályozást célozzák, széleskörűek, centralizáltak és mindezek mellett jelennek meg a működési irányvonalak; addig a kohéziós politika dokumentumai főként működési jellegű szabályozásra irányulnak, és decentralizált jellegűek.

A növekedés és foglalkoztatás fő céljának eléréséhez nem a kormányzati eszközök a legalkalmasabbak, a gazdasági és társadalmi kohéziót viszont jelentősebb mértékben képesek a kormányzati eszközök előmozdítani; valamint a döntéshozó szervek felelőssége is az utóbbi területeken fokozottabb. A fő célok szerint az infrastruktúra (legszélesebb értelemben) a Lisszaboni Stratégiában nem bír nagy jelentőséggel, míg a kohéziós politikában fontos tényező.

A Lisszaboni Stratégia érvényesülése, és a nemzeti valamint regionális stratégiákba építése igen előrehaladt, annak ellenére, hogy a stratégia nem bír olyan erős szabályozási alapokkal és funkciókkal, mint a strukturális alapok dokumentumai. A Lisszaboni Stratégiának nincs szerződéses alapja, viszont a strukturális alapokat és működésüket szerződésben rögzítették.

A fő különbség a célokban ragadható meg leginkább, a Lisszaboni Stratégia növekedés és foglalkoztatottság iránti elkötelezettségével a dinamikus, versenyképes és tudásalapú gazdaság megteremtését; míg a kohéziós politika a kohéziót, vagyis a gazdaságilag és társadalmilag összetartozó közösséget kívánja elérni.

A fő célok, a növekedést elősegítő tudás és innováció, valamint több és jobb minőségű munkahely (Lisszaboni Stratégia); és a társadalmi és gazdasági ko-

hézió megteremtése, a regionális különbségek csökkentése (kohéziós politika, CSG, strukturális alapok dokumentumai) a Lisszaboni Stratégia és a kohéziós politika között mint az eredményesség és a méltányosság, vagy a versenyképesség és a felzárkóztatás közötti egyensúly kérdését is felvetik.

Lisszaboni Stratégia egy egységesített program az Európai Unió valamennyi országa számára, a strukturális alapok erőteljesebben kormányzati kezelés alatt állnak, még ha a keretek adottak is. Fontos különbség, hogy a strukturális alapok nyitottak a fejlesztés egyéb formáira, például a kulturális örökség fejlesztésére, speciális helyi típusú termelésre, amelyeket a Lisszaboni Program nem tartalmaz.

Az innovációt a 2000-es Lisszaboni Stratégia helyezte középpontba, a 2005-ös felülvizsgálatában az innovációt nevezik meg, mint a növekedés és a munkahelyteremtés hajtóerejét. A Lisszaboni Stratégia hangsúlyozza, hogy minden lehetséges nemzeti és közösségi eszközt fel kell használni a célok eléréséhez, így a Kohéziós politikát is.

A 2000–2006-os időszak értékelésekor a Bizottság ráirányította a figyelmet néhány gyengeségre:

- az innováció: fogalma gyakran leszűkült a kutatás és technológiai fejlesztés területére;
- regionális innovációs stratégiák szükségessége: ezek a stratégiák az innovációpolitika pillérei, feladatuk a regionális erősségek és a fő potenciálok feltérképezése;
- kormányzás és a partnerség: az innovációs politikák gyakran szenvednek a kompetens személyzet hiányában, és a célok és indikátorok hiányosságában;
- kockázatvállalás: a régiók nem vállalnak eléggé proaktív szerepet a magas minőségű működés elérése érdekében, új módszerek kipróbálásával, sajátos adottságok kihasználásával.

Az Európai Bizottság Regionális Főigazgatósága 2006 októberében elkészített egy elemzést arról, hogy a kohéziós politika milyen módon képes erősíteni az innovációt. A tanulmány összegzi az Európai Unió regionális innovációrendszereinek feladatait:

- 1) szükséges feltérképezni az elérhető infrastruktúrák, a tudás és a tudományos regionális forrásokat;
- 2) szükséges növelni a finanszírozást, a tudáscserét és egyéb eszközök (fejlesztőügynökségek, kereskedelmi kamarák, kockázati tőkealapok stb.) fejlesztését;
- 3) szükséges előmozdítani a kompetenciák és együttműködések hatékony transzferét a különböző fejlettségű régiók között.

Az innováció támogatásával kapcsolatban a kohéziós politika két fő módot jelölt meg:

I. társfinanszírozza a beruházásokat az Európai Regionális Fejlesztési Alapon és az Európai Szociális Alapon, valamint a Kohéziós Alapon keresztül;

II. fejleszti a regionális kormányzás bázisán megvalósuló stratégiai tervezés, partnerség, programozás, monitoring és rendszeres értékelés rendszerét.

A tagállamok 2007–2013-as időszakra vonatkozó nemzeti stratégiai referenciakereteinek – főként a „regionális versenyképesség és foglalkoztatás” célkitűzésnél – kulcsprioritása az innováció. Innováció alatt a tagállami dokumentumok nem csupán kutatásfejlesztést értenek, hanem kiterjesztik szélesebb területekre is, például a vállalkozásbarát innovációpolitika, az információs társadalom és az emberi tőke értelmére.

A tervezetek arra mutatnak rá, hogy az innováció növekvő szerepet fog játszani a 2007–2013-as időszakban.

ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

Az innováció olyan átfogó, komplex, összefüggő fejlődést eredményez, ami egy nagyobb terület több részegységében egyidejűleg fejt ki hatását. Aktív, vagyis nem csupán egy pillanatnyi, statikus állapot; hiszen magában foglalja a változás okait, lehetőség vagy kockázat felmerülését; a változással kiváltott kezdeményező módosulásokat és az új megvalósulását is (felismerés, megoldás, bevezetés) a visszacsatolások mellett. Az innováció nem csupán a fejlődési igényekre adott válasz, vagy egy elszigetelt elképzelés. Az innováció tudatos és célorientált, ezért fontos része a tervezés és a stratégiaalkotás. Az érdekek összeegyeztetése, kompromisszumkeresés, mind-mind konfliktusos természetű folyamat, melynek végpontja az elismerés megszerzése, elfogadása, ami az eredményes innováció feltétele. A megújulás képességét fokozni lehet különböző ösztönzőkkel, illetve az együttműködés elősegítésével, ugyanis az innováció folyamata egy sokismeretlenes és sok variációt magában foglaló folyamat. A fenti jellemzők erősítik meg az innováció jellemzőit: rugalmas, mozgékony, előrelátó stb.; vagyis dinamikája van.

Az Európai Unió vizsgálata során a fentiek értelmében nem az innováció, hanem az oda vezető út, a kibontakozás lehetőségei és azok a mechanizmusok kerültek elemzés alá, amelyek ezen az „úton” hatnak. Az innováció kibontakozási lehetőségeinek körülményeit kívántam feltárni, azt hogy milyen célokkal és hozzá rendelt keretfeltételekkel kívánja azt a környezetet megteremtteni az Európai Unió, ami az innovációt elősegítheti.

A szándék bizonyos: az Európai Unió az innovációt holisztikus, multidimenzionális és sokszintű területen kívánja összpontosítani; a feladat végrehajtásához fontos szerephez jut a stratégiai tervezés, amit tagállamai körében és valamennyi szinten szorgalmaz. Az Európai Unió innovációt ösztönző tevékenységére tehát igaz Drucker állítása, miszerint az innováció szervezett, tervezett és célszerű

munka. Kijelenthető továbbá, hogy az innováció jelentése az európai uniós szóhasználatban eltolódott a kezdeti gazdasági, versenyképességi jelentéstől a társadalomban zajló folyamatokra, társadalmi megújulást értve alatta.

Az Európai Unió folyamatosan törekszik az innováció kibontakozásához szükséges erőforrások mobilizálására, főként a partnerségen, a szolidaritáson, a kohézió, a disszkusszivitáson, a konfliktuskezelésen stb. keresztül; mindezzel szoros összefüggésben pedig a stratégiai dokumentumokból megállapítható, hogy a közszektor – ezen belül is főként a közigazgatás – fontos szerepet tölt be a társadalmi innovációban, lehet ösztönzője, vagy éppen akadályozója az innovatív folyamatoknak. Az Európai Unió egyre fokozottabban érzékeli, hogy a tagállamok közigazgatásai hasonló kihívásokkal szembesülnek, ezért változatos eszközökkel ösztönzi a tapasztalatok cseréjét, szakmai kapcsolatok kialakulását, együttműködések fokozását, a közigazgatás és a kohéziós politika eredményes, hatékony és gazdaságos működését.

JEGYZETEK

- ¹ Gáspár László (*Általános innovációelmélet*, Magyar Innovációs Szövetség, 1998.) szerint az innovációs politika lényege „a társadalmi érdeket szolgáló fejlesztési feladatok kijelölése és a kapcsolódó feltételek kiépítése az erőforrások mobilizálására” (92.oldal).
- ² Európai Bizottság Regionális Politika Főigazgatóság közleménye.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Dahrendorf, Ralph (1994): *A modern társadalmi konfliktus*. Gondolat Kiadó.
- Drucker, Peter F. (1993): *Innováció és vállalkozás az elméletben és gyakorlatban*. Park Kiadó.
- European Commission, Directorate-General Regional Policy: *Innovation in the National Strategic Reference Frameworks*. 31 October 2006.
- Gáspár László (1998): *Általános innovációelmélet*. Magyar Innovációs Szövetség Kiadványa.
- Kuhn, Thomas (2000): *A tudományos forradalmak szerkezete*. Osiris Kiadó.
- Laki János (2006): *A tudomány természete. Thomas Kuhn és a tudományfilozófia történeti fordulata*. Gondolat Kiadó.
- Luhmann, Niklas (2006): *Bevezetés a rendszerelméletbe*. Gondolat Kiadó.
- Planck, Max (1982): *Válogatott tanulmányok*. Gondolat Kiadó.
- Popper, Karl R. (2001): *A nyitott társadalom és ellenségei*. Balassi Kiadó.
- Thematic Evaluation of the Structural Funds' Contributions to the Lisbon Strategy. Synthesis Report*. February 2005.